

Håvar Svergja

Bretton Woods-kollapsen: Den norske samtidens reaksjoner og ettertidens forklaringer

Fordypningsoppgave i Lektorutdanning i historie for trinn 8-13
(MLHIST)

Veileder: Kristian Steinnes

Mai 2022

Håvar Svergja

Bretton Woods-kollapsen: Den norske samtidens reaksjoner og ettertidens forklaringer

Fordypningsoppgave i Lektorutdanning i historie for trinn 8-13
(MLHIST)
Veileder: Kristian Steinnes
Mai 2022

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for moderne samfunnshistorie

Sammendrag

Denne studiens formål er å undersøke ulike fremstillinger av Bretton Woods-kollapsen, for å finne ut hvordan den samme hendelsen har blitt tolket, forstått og forklart forskjellig – både i Norge og internasjonalt. Studien analyserer norske aviser som kom ut de nærmeste dagene etter president Nixons pressekonferanse den 15. august 1971, og sammenlikner avisenes fremstilling av hendelsen med den historiefaglige forskningslitteraturen som har kommet i ettertid. Analysen av avisene – VG, Dagbladet, Nationen og Aftenposten – avdekker en sammenheng mellom deres politiske ståsted og fremstillingen av Bretton Woods-kollapsen. Hvilke konsekvenser av Nixons beslutning avisene vektlegger henger tett sammen med hva deres respektive lesergruppe kan antas å ha vært opptatt av. Videre har måten avisene forklarer hendelsen på mye til felles med den noe eldre forskningslitteraturen, der amerikanske valutaproblemer vektlegges. Samtidig finnes det også likhetstrekk mellom avisenes forklaringer og synspunktene i nyere studier, der Vest-Europa og Nixons strategiske interesser spiller en større rolle. Studien konkluderer med at utviklingen i forklaringene på Bretton Woods-kollapsen går fra vektlegging av indre til ytre årsaker – og at de ser ut til å være påvirket av viktige hendelser i kildenes samtid.

Abstract

The purpose of this study is to examine how the collapse of the Bretton Woods system has been perceived and explained differently over time. The study analyzes a selection of Norwegian newspapers published the following days after the Nixon shock and compares their view of the incident with both recent and older research literature. The analysis uncovers a strong connection between the newspapers' political standpoints and their depiction of the collapse. Which consequences of Nixon's decision they choose to highlight is closely correlated to what their reader groups might have been concerned with. Furthermore, the study argues that the way in which the newspapers explain the collapse has much in common with the older research literature which emphasizes American financial difficulties. There are also similarities between the newspapers' explanations and more recent studies where Western European countries and Nixon's strategic interests play a greater role. Finally, the study concludes that over time the explanations have gone from emphasizing internal to external factors, and that all the explanations – both those provided by journalists and historians – seem to have been strongly influenced by contemporary incidents.

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	3
1.1 <i>Studiens formål</i>	3
1.2 <i>Bakgrunn</i>	3
1.2.1 <i>Bretton Woods-systemets fremvekst</i>	3
1.2.2 <i>Om Norges inngang og forhold til systemet</i>	4
1.2.3 <i>Systemet kollapse</i>	5
1.3 <i>Problemstilling</i>	5
1.3 <i>Kilder og metode</i>	6
1.4 <i>Begrepsavklaring</i>	7
2. Sekundærlitteraturens forklaringer på hvorfor systemet kollapse	9
2.1 <i>Tradisjonell forklaring</i>	9
2.2 <i>Revidert forklaring</i>	12
2.3 <i>Alternativ forklaring</i>	14
3. Samtidens umiddelbare reaksjoner og forklaringer på systemets kollaps – fire aviser	17
3.1 <i>VG</i>	17
3.2 <i>Dagbladet</i>	18
3.3 <i>Nationen</i>	20
3.4 <i>Aftenposten</i>	21
3.5 <i>Fire ulike synspunkt?</i>	22
4. Et diakront perspektiv	24
4.1 <i>Avisene og forskningslitteraturen</i>	24
4.2 <i>Ulike forutsetninger</i>	26
4.3 <i>Hvordan forklaringene har utviklet seg over tid</i>	27
5. Konklusjon	29
6. Litteratur	31
<i>Sekundærlitteratur</i>	31
<i>Primærkilder</i>	32

1. Innledning

1.1 Studiens formål

15. august 1971 gikk president Richard M. Nixon på talerstolen og annonserte at USA ikke lenger ville veksle dollar i gull.¹ Dette markerte i praksis slutten på Bretton Woods-systemet – en internasjonal avtale om faste valutakurser som de allierte maktene hadde planlagt allerede under andre verdenskrig.² De norske avisene som kom ut de nærmeste dagene etter, refererer til denne hendelsen som enten dollar- eller Nixon-sjokket. I forskningslitteraturen som har kommet i ettertid kalles den ofte «Bretton Woods-kollapsen». Videre er det store ulikheter i måten Nixons beslutning har blitt framstilt på, både mellom de ulike avisene og i forskningslitteraturen. Denne studiens formål er å sammenligne noe av det som har blitt skrevet i samtiden og ettertiden, i Norge og utlandet, for å undersøke hvordan den samme hendelsen kan tolkes, forstås og forklares vidt forskjellig.

1.2 Bakgrunn

1.2.1 Bretton Woods-systemets fremvekst

Sommeren 1944 samlet representanter fra 44 land seg på et hotell ved det amerikanske feriestedet Bretton Woods. Formålet med møtet var på ingen måte relatert til rekreasjon og avslapning, men å opprette en ny orden for internasjonal handel og økonomi.³ I boken *Reisen til Bretton Woods* skriver Maria Berg Reinertsen om forhandlingene og de ulike ideene som til slutt ledet fram til den endelige avtalen. I hovedsak dreide debatten seg rundt forslagene til to personer – Harry Dexter White fra det amerikanske finansdepartementet, og den kjente britiske økonomen John Maynard Keynes. De var enige om hva som måtte være hovedutfallet av forhandlingene – nemlig en stabil og forutsigbar etterkrigsorden som la til rette for handel og samarbeid mellom landene. Begge hadde mellomkrigstidens økonomiske kaos friskt i minne. Ellers var de to økonomene stort sett uenige, og deres standpunkt kan sies å henge tett sammen med hva som var i deres hjemlands interesse. I svært grove trekk argumenterte Keynes for et system som var gunstig for de med mye gjeld.⁴ Storbritannia var et slikt land, fordi de finansierte store deler av krigføringen sin gjennom lån og økonomisk bistand fra

1 James 1996: 219

2 Reinertsen 2017

3 Reinertsen 2017: 10

4 Reinertsen 2017: 12

USA.⁵ White argumenterte, ikke overraskende, for et system som lønte seg for kreditorlandene.⁶

Resultatet av forhandlingene ble det såkalte *Bretton Woods-systemet*, der medlemslandenes valutaer skulle ha en fast kurs i forhold til dollaren. Dollaren var igjen «god som gull», i den forstand at den amerikanske sentralbanken alltid kunne veksle 35 dollar i én ounce gull.⁷ På denne måten var Bretton Woods-systemet en slags indirekte gullstandard. Hundre norske kroner var verdt en fast mengde dollar, som igjen var verdt en fast mengde gull.

Verdensbanken og det internasjonale pengefondet (IMF) ble opprettet for å gi lån til land som opplevde økonomiske motgangstider.⁸ Dette skulle fungere som et alternativ til devaluering av valuta, som hadde vært den tidligere løsningen.⁹ Den endelige avtalen lå i stor grad nærme forslagene til White, for eksempel var faste valutakurser noe han foreslo.¹⁰ For en kreditor er det naturligvis lønnsomt at pengene du får tilbake er like mye verdt som de du lånte ut.

1.2.2 Om Norges inngang og forhold til systemet

Det norske finansdepartementet, som under krigen holdt til i London, var mest positive til Keynes' forslag. Dette la opp til en ordning med mer fleksible valutakurser, og sterkere statlig kontroll.¹¹ Det var professor Wilhelm Keilhau som ble sendt som leder for den norske delegasjonen til Bretton Woods. Han ønsket på sin side å tildele fagfolkene i sentralbankene en større rolle, på bekostning av de folkevalgte politikerne som hele tiden var nødt til å forholde seg til stadig skiftende stemninger i befolkningen. Det norske finansdepartementet var derfor egentlig skeptiske til å sende ham, men gjorde det likevel – dog med tydelige instruksjoner. Norge ønsket seg først og fremst et fleksibelt internasjonalt system, og Keilhau måtte la uenigheten mellom sentralbank og stat ligge.¹²

Selv om det norske finansdepartementet altså ønsket seg et noe mer keynesiansk system enn det som ble vedtatt, var fast kronekurs like fullt en langvarig tradisjon i Norge. Dette hadde vært standarden siden opprettelsen av Norges Bank i 1816.¹³ I tillegg ga systemet nasjonal kontroll over kapitalstrømmer inn og ut av landet – noe som gjorde Bretton Woods-avtalen til

5 Broadberry & Howlett 1998

6 Van Dormael 1978: 42

7 De Groot 2019: 285

8 Reinertsen 2017: 11

9 De Groot 2019: 285

10 Lie 2019: 1373

11 Lie 2019: 1373

12 Lie 2019: 1375

13 Qvigstad & Skjæveland 1994: 240

«en form for nasjonal, demokratisk innramming av og kontroll over kapitalismen».¹⁴ Dette kan sies å passe bra med den norske etterkrigstidspolitiske kjernen - regulering, planlegging og statlig kontroll.¹⁵

1.2.3 Systemet kollapse

I praksis var Bretton Woods-systemet noe kortvarig. Det var kun mellom 1959 og 1968 at dollaren kunne veksles i den avtalte mengde gull og de øvrige valutakursene var faste.¹⁶ Det som ved første øyekast kan fremstå som en langvarig økonomisk verdensorden etablert av seirende allierte på tampen av andre verdenskrig, fungerte i realiteten slik det skulle i kun ni år. Likevel fikk Nixons rystende avgjørelse om å la dollaren flyte store konsekvenser for internasjonal økonomi og handel.¹⁷ I tillegg falt den i en tid da Norge var gryende oljenasjon¹⁸. Det er derfor bemerkelsesverdig at det etter alt å dømme er skrevet svært lite om de norske reaksjonene på Bretton Woods-kollapsen. Typisk er sammenbruddet nevnt kort i bokkapitler og artikler om norsk økonomisk politikk, som en del av nedgangstidene på 1970-tallet. Et eksempel på dette er Einar Lies bok *Norsk økonomisk politikk etter 1905*, der kollapsen av den internasjonale etterkrigsordenen kun nevnes i forbifarten.¹⁹ Ola Innset skriver også litt om Bretton Woods-kollapsen i forbindelse med fremveksten av markedsliberalismen. Ifølge ham førte kollapsen til en reduksjon av «de nasjonale regjeringenes makt til fordel for en mer diffus, internasjonal kapitalmakt».²⁰ Det er overgangen fra sosialdemokrati til markedsliberalisme som opptar ham – ikke den direkte innvirkningen sammenfallet hadde på norsk økonomi. Ingen av de to historikerne skriver noe om hvordan kollapsen ble oppfattet umiddelbart etter at det skjedde, hvordan ulike politiske grunnsyn påvirket forståelsen av hendelsen, og hvordan den har blitt forstått ulikt i ettertid. Det er dette denne studien skal forsøke å si noe om.

1.3 Problemstilling

I denne studien søker jeg å finne svar på følgende problemstilling: *Hvordan har sammenfallet av Bretton Woods-systemet blitt forklart i den historiske forskningslitteraturen, og hvordan ble den samme hendelsen fremstilt i norske aviser de nærmeste dagene etter Nixon-sjokket?* I undersøkelsen av avisene er det først og fremst tre underspørsmål jeg vil se på: Nemlig

14 Innset 2020: 105

15 Lie 2012

16 Garber 1993: 461

17 De Groot 2019: 295

18 Lie 2012: 144

19 Lie 2012: 126

20 Innset 2020: 105

hvorvidt de hadde ulike syn på hva som var årsakene til Bretton Woods-kollapsen, om den ble fremstilt som noe positivt eller negativt, og hva de så for seg at konsekvensene ville bli. I gjennomgangen av forskningslitteraturen er det de ulike forklaringene på hendelsen som vil bli vektlagt. I det hele tatt ønsker jeg altså å finne ut både hvordan kollapsen ble forstått og forklart i Norge i samtiden, og i den internasjonale forskningen som har kommet i ettertid. Denne studien vil vise hvordan de ulike forklaringene har betydelige forskjeller og viktige fellestrekk – og hvordan disse henger sammen med hvilke andre spørsmål som har vært aktuelle i kildenes samtid. På denne måten vil studien også være en påminner om hvor lett både forskere og media kan formidle vidt forskjellige historier basert på samme faktiske hendelse, og hvordan oppfatningen av historien endres over tid. Dette er høyst relevant i dagens verden, der nyheter om krig og politikk formidles på svært mange ulike plattformer, og av enda flere forskjellige aktører.

1.3 Kilder og metode

Denne studien har et komparativt preg, der jeg først vil sammenlikne ulike forståelser av Bretton Woods-kollapsen slik de fremkommer i den historiefaglige sekundærlitteraturen. Deretter vil jeg sammenlikne de ulike måtene samtiden oppfattet den samme hendelsen på. President Nixons avgjørelse om å løsne dollaren fra gull søndag 15. august 1971 var nemlig på forsiden av de nasjonale avisene i begynnelsen av uka etter. Deres synspunkter på Nixon-sjokket ble oppsummert på lederplass. Denne studien vil sammenlikne fire av de største avisenes fremstillinger, den 16. og 17. august 1971. Avisene jeg har valgt er VG, Dagbladet, Nationen og Aftenposten. Disse avisene var – eller hadde vært – tilknyttet bestemte politiske partier, og gjenspeilet derfor ulike politiske standpunkt.²¹ Slik vil det være mulig å få en pekepinn på i hvilken grad ulike forståelser av Bretton Woods-kollapsen hang sammen med forskjellige politiske grunnsyn. Til slutt vil samtidens og ettertidens forklaringer settes opp mot hverandre for å kaste lys over hvordan fremstillingen av temaet har forandret seg over tid. På denne måten vil studien si noe om ulike forståelser av Bretton Woods-kollapsen på bestemte tidspunkt, *synkront*, men også over tid, *diakront*.²²

Som nevnt sluttet fastkurssamarbeidet å fungere slik det skulle allerede i 1968. Derfor er det mulig å diskutere hvorvidt Bretton Woods-kollapsen faktisk skjedde som følge av Nixons pressekonferanse i 1971, eller om systemet klappet sammen tre år tidligere. Denne studien tar utgangspunkt i at systemet kollapset i 1971, og dette er det to grunner til. For det første legger

21 Bastiensen & Dahl 2019

22 Melve 2018: 74

hovedvekten av sekundærlitteraturen i mitt kildemateriale denne datoen til grunn. For det andre var 15. august 1971 datoen da Nixon holdt sin pressekonferanse og gullinnvekslingen offisielt ble avsluttet. Å ta utgangspunkt i denne ene spesifikke datoen har gjort det mulig å avgrense søket i primærkilder – det vil si aviser som omtaler hendelsen. Slik har analysen kunnet ta for seg framstillingen av hendelsen i fire ulike aviser over to dager, i stedet for kun én eller to aviser over en lengre periode.

1.4 Begrepsavklaring

Her vil jeg først spesifisere hva jeg mener med å undersøke de ulike ‘forklaringene’ på Bretton Woods-kollapsen. Leidulf Melve definerer tre typer forklaringer i et kapittel om komparativ forskningsmetode. På den ene siden finnes årsaksforklaringene, historiens hvorfor. Den andre typen er motivforklaringene. De handler om hva som var de ulike historiske aktørenes intensjon bak valgene de gjorde. Samtidig er det viktig å huske på at ikke alle handlinger får ønsket utfall, og det er her den siste typen – funksjonsforklaringer – kommer inn i bildet. De vil i korte trekk si noe om handlingenes faktiske konsekvenser.²³ I denne studien vil en ‘forklaring’ på Bretton Woods-kollapsen si noe om alt dette, og på denne måten romme alle de tre betydningene av begrepet på én gang. I denne studiens kildemateriale er det nemlig splid om både hvorfor systemet kollapset, hva de ulike aktørene ønsket å oppnå, og hva konsekvensene av deres handlinger ble. En annen grunn til å bruke begrepet på denne måten, er at de ulike typene forklaringer Melve nevner i stor grad overlapper. Aktørenes intensjoner og handlinger var blant årsakene til at Bretton Woods-systemet kollapset.

Begrepet ‘internasjonal’ krever også en oppklaring. Forfatterne bak deler av sekundærlitteraturen som drøftes i denne studien, hevder å anlegge et ‘internasjonalt’ perspektiv på Bretton Woods-kollapsen. I samme hånd vending kritiserer de andre historikere for ikke å gjøre det samme. I realiteten er det kun Vest-Tyskland og i noe mindre grad Japan de tar med i sin såkalte internasjonale synsvinkel, i tillegg til USA. I ordboka heter det at ordet ‘internasjonal’ viser til noe som «gjelder flere nasjoner eller stater».²⁴ Det ser altså ut til at den nedre grensen for antall land som må være med i et internasjonalt perspektiv er to. Med andre ord må ikke ordet ‘internasjonal’ forveksles med ‘global’ i tolkning av forskningslitteraturen – selv om Bretton Woods-systemet omfattet hele 44 land.

23 Melve 2018: 87-88

24 Språkrådet & Universitetet i Bergen: 2022

‘Bretton Woods-kollapsen’, ‘Nixon-sjokket’ og ‘dollar-sjokket’ viser i utgangspunktet til det samme fenomenet i denne studien, nemlig avslutningen av valutakurssamarbeidet som følge av Richard Nixons pressekonferanse den 15. august 1971. Det er faglitteraturen som benytter det førstnevnte begrepet. De to siste blir brukt om hverandre i avisene. Selv om begrepene viser til den samme hendelsen, gjenspeiler de forskjellene mellom avisenes og den senere forskningslitteraturens forståelse av fenomenet. Dette skal vi komme tilbake til lengre ned.

2. Sekundærlitteraturens forklaringer på hvorfor systemet kollapse

Det er skrevet mye om hvorfor Bretton Woods-systemet kollapse fra et internasjonalt politisk og økonomisk perspektiv – men forklaringene spriker. Derfor har jeg valgt å dele de ulike forklaringene i sekundærlitteraturen inn i tre hovedsynspunkt. Det første, som jeg har kalt *tradisjonell forklaring*, legger skylda på feil ved systemet i seg selv og dårlig amerikansk økonomi som følge av Vietnamkrigen. Det andre, *revidert forklaring*, legger større vekt på de vesteuropeiske landenes rolle. De hadde en økonomi som vokste mye raskere enn den amerikanske, noe som førte til inflasjonspress på dollaren og revalueringspress på for eksempel den tyske mark. Dette rev vekk selve fundamentet Bretton Woods-systemet bygde på – nemlig den enorme overlegenheten til amerikansk økonomi. En tredje, *alternativ forklaring*, går ut på at Nixons valg om å løsrive dollaren fra gull, var bevisst og målrettet for å sikre amerikanske interesser. Denne forklaringen hevder også at utfallet av Bretton Woods-kollapsen var heldig for amerikansk økonomi og dollarens hegemoni. Under skal jeg gå nærmere inn på de ulike forklaringene.

2.1 Tradisjonell forklaring

I 1993 utkom et stort verk redigert av Michael D. Bordo og Barry Eichengreen. Boka het *A Retrospective on the Bretton Woods system*, og var nettopp det – en grundig gjennomgang av hele systemet, inkludert hvorfor det til slutt kollapse. I det første kapittelet legger Bordo selv fram sitt syn på hvorfor systemet klappt sammen slik det gjorde. Her er det først og fremst to faktorer som blir vektlagt. Den første er relatert til feil og mangler ved systemet i seg selv. Den ene store feilen ved systemet var selve gullstandarden – at USA garanterte at dollaren var verdt en viss mengde gull. Dersom USA av en eller annen grunn ikke kunne garantere dette lenger, ville hele systemet klappe sammen. Den andre feilen var mangelen på fleksibilitet – den internasjonale økonomiske situasjonen endret seg drastisk etter krigen, og systemet ble rigid i møte med denne rivende utviklingen.²⁵

En annen grunn til at systemet kollapse, ifølge Bordo, var den økonomiske politikken som amerikanerne førte frem mot 1971. USA pådro seg enorme utgifter i forbindelse med Vietnamkrigen og gjennomføringen av velferdspolitik som skulle bekjempe arbeidsledighet. Samtidig vokste pengemengden mer enn det var grunnlag for i produksjonen. Dermed oppstod det et inflasjonspress, som gjorde systemet ustabil. De andre landene begynte å tvile

²⁵ Bordo 1993: 74-77

på hvorvidt amerikanerne faktisk kunne veksle dollaren i den mengden gull de var blitt enige om ved Bretton Woods.²⁶

Bordos poeng er at denne politikken ikke egnet seg for et land som hadde ankervalutaen i et internasjonalt valutasystem.²⁷ Dersom dollaren skulle kunne veksles i gull, forutsatte pengevekst økonomisk vekst – mer dollar krevde mer gull. Spesielt interessant er det at amerikanske myndigheter prioriterte å øke offentlige utgifter for å motvirke arbeidsledighet, en politikk som minner mistenkelig mye om Keynes' økonomiske ideer.²⁸ Disse ble som vi har sett nedprioritert ved Bretton Woods til fordel for Whites stabile valutakurssystem. Dette fremstår nesten som et slags paradoks - USA fikk så å si kjenne ulempene ved sitt eget system på kroppen. Mot slutten av 1960-tallet tålte ikke lenger den amerikanske økonomien å bære det systemet de selv hadde opprettet ved slutten av krigen. Om ikke annet understreker dette en tydelig sammenheng mellom de to hovedårsakene til Bordo. Systemfeilene gjorde den amerikanske økonomiske politikken til en trussel mot fastkurssamarbeidet i seg selv.

En liknende forklaring finner vi hos Harold James. I boka *International Monetary Cooperation Since Bretton Woods* skriver også han at amerikansk handelsunderskudd og manglende fleksibilitet i systemet førte til kollaps. På den andre siden anlegger James et deterministisk syn på Bretton Woods-systemet som vi ikke finner i samme grad hos Bordo: “There is little doubt that the systemic disintegration would have occurred anyway at some time”.²⁹ Systemet var dømt til å gå under – det ble for rigid i møte med den internasjonale økonomiske utviklingen, og amerikanernes egne pengeproblemer i årene fram mot 1971. Den amerikanske politikken ble i så måte en slags forsterkende og til slutt utløsende faktor. Selv om vi ikke finner denne determinismen like eksplisitt hos Bordo, ville han sannsynligvis sagt seg enig – det er de samme antakelsene, systemfeil og dårlige økonomiske vurderinger fra amerikanernes side, som ligger til grunn hos både James og Bordo.

Jeg har valgt å kalle denne forklaringen for *tradisjonell* fordi den har dukket hyppig opp i mine litteratursøk – lignende synspunkt kommer til uttrykk hos Innset³⁰, Eitrheim et. al³¹,

26 Bordo 1993: 79-80

27 Bordo 1993: 74-76

28 Hoover 2019: 86-87

29 James 1996: 207

30 Innset 2020

31 Eitrheim et. al

Chowdhury & Zuk³², Marazzi³³, Dooley & Garber³⁴ og Modigliani & Askari³⁵. Et annet argument for å kalle denne forklaringen tradisjonell er at vi finner den i større oversiktsverk, slik som Kramer, Palmer og Coltons *A History of Europe in the Modern World*³⁶. Likevel er den ikke ufeilbarlig – for enda viktigere enn å diskutere hvorvidt systemet var dømt til å gå under, er det å spørre i hvilken grad det var *ønskelig* at valutakurssamarbeidet skulle vare evig. Både James og Bordo kritiserer amerikansk politikk og påpeker systemets feil og mangler, men de skriver ingenting om hvilket tidsperspektiv deltakerne ved Bretton Woods-konferansen egentlig hadde. Fra et handelssynspunkt er det naturligvis essensielt at valutakursene er stabile. Skal du kjøpe og selge varer på et internasjonalt marked, er det nødvendig at valutaen du handler med ikke skifter verdi over natta. På den andre siden var de stabile valutakursene også svært viktige for USA som kreditor. De ønsket naturligvis å få tilbake de samme verdiene som de hadde lånt ut. Med dette til grunn er det ikke usannsynlig at de amerikanske finansmyndighetenes syn på gullstandardsystemets varighet først og fremst hang sammen med antakelser om hvor lang tid de europeiske landene ville bruke på å betale ned lånene sine. Slik sett var det strengt tatt ikke behov for at fastkurssystemet inngått ved Bretton Woods skulle vare for alltid. I tillegg overser Bordo hvor tvingende nødvendig et fastkurssamarbeid var for USA etter krigen – både som handelsnasjon og som kreditor – når han trekker fram gullstandarden som en feil ved systemet. Det er helt riktig at systemet var rigid og manglet fleksibilitet, men det er ikke utenkelig at dette var selve hensikten til de amerikanske finansmyndighetene på Bretton Woods-konferansen i 1944. For dem handlet det til syvende og sist om å skvise mest mulig ut av den gunstige økonomiske og geopolitiske situasjonen de stod i på slutten av krigen.³⁷

Fra et norsk perspektiv er det interessant at den rigiditeten i valutakurssamarbeidet som James og Bordo fremhever, også var grunnen til at de norske finansmyndighetene var skeptiske til avtalen i utgangspunktet. Som vi allerede har sett ønsket de større mulighet for å justere valutakursen i møte med ulike økonomiske situasjoner.³⁸ Kanskje var det spesielt muligheten til å akseptere inflasjon for å få fart på produksjonen i økonomiske motgangstider de hadde i tankene. Som jeg allerede har pekt på er det ikke utenkelig at også de amerikanske myndighetene hadde behov for en slik fleksibilitet, deres voldsomme pengebruk og

32 Chowdhury & Zuk 2018: 383

33 Marazzi 2015: 40

34 Dooley & Garber 149

35 Modigliani & Askari 1998: 163

36 Kramer, Palmer & Colton: 924

37 Steil 2013: 5

38 Lie 2012: 1373

Vietnamkrigen tatt i betraktning. Uansett hvilke vurderinger den norske eksilregjeringen gjorde seg før Bretton Woods-konferansen og hva amerikanerne tenkte i årene før systemet kollapset, så var den internasjonale økonomiske situasjonen en helt annen i 1971 enn i 1944. James og Bordo er også inne på dette, men ikke i like stor grad som den noe nyere forskningen.

2.2 Revidert forklaring

I 2013 ga den franske økonomen Thomas Piketty ut boka *Kapitalen i det 21. århundre*. Boka traff en nerve, og ble en stor suksess fem år etter finanskrisen i 2008.³⁹ Piketty er først og fremst opptatt av økonomisk ulikhet, men boka inneholder også en stor mengde informasjon, tabeller, grafer og statistikk over den offentlige økonomiske situasjonen i en rekke land – spesielt de vesteuropeiske. En kikk på disse dataene kan gi et lite innblikk i bakgrunnen for Bretton Woods-systemet. Ifølge tallene Piketty opererer med, hadde for eksempel Storbritannia etter andre verdenskrig en offentlig gjeld som var mer enn dobbelt så høy som den årlige nasjonalinntekten.⁴⁰ Likevel opplevde Storbritannia og de andre vesteuropeiske landene en voldsom økonomisk vekst de neste tiårene. I perioden mellom 1950 og 1970 hadde Vest-Europa en gjennomsnittlig årlig vekstrate i produksjon per innbygger på over fire prosent. Til sammenlikning hadde USA en vekstrate på rett over to.⁴¹ Dette kan gi et bilde på hvor forskjellig den internasjonale økonomiske situasjonen var 25 år etter krigens slutt. Den amerikanske økonomien hadde begynt å tape noe av sin overlegenhet til fordel for de vesteuropeiske.

Med utgangspunkt i denne utviklingen har de to historikerne William Glenn Gray og Michael de Groot med tolv års mellomrom lagt fram det de begge hevder er et nytt syn på oppløsningen av fastkurssamarbeidet⁴². De er enige med James og Bordo i at USA spilte en viktig rolle, “But historians would do well to recall the systemic character of monetary relations”.⁴³ Å utelukkende fokusere på den amerikanske siden av Bretton Woods-kollapsen er ikke tilstrekkelig i en historisk framstilling, fordi “the policy decisions marking the end of Bretton Woods were not – indeed, could not be – taken exclusively in Washington”.⁴⁴ I stedet anlegger de et mer internasjonalt perspektiv på oppløsningen av systemet, der det som

39 Moene 2013: 7

40 Piketty 2013: 167

41 Piketty 2013: 134

42 Gray 2007, De Groot 2019

43 Gray 2007: 296

44 Gray 2007: 296

foregikk utenfor USAs grenser spiller en større rolle. Som vi allerede har sett oppstod det i årene før 1971 en frykt for at det var mer dollar i omløp enn de amerikanske myndighetene kunne veksle i gull. Når amerikanernes enorme økonomiske overlegenhet i tillegg begynte å bli utjevnet av sterke vesteuropeiske land, anså de store kapitaleierne det som mindre gunstig å eie dollar. I stedet ble japanske yen og spesielt tyske mark sett på som trygge investeringer⁴⁵. Dette førte til et kraftig inflasjonspress i USA og et *revalueringspress* (det motsatte) i Vest-Tyskland og Japan. I flere tilfeller fram mot 1971 løsnet vesteuropeiske land valutaene sine fra fastkursen, og lot markedet bestemme verdien. Deretter satte de en ny valutakurs basert markedsprisen.⁴⁶ Paradoksalt nok ønsket de vesteuropeiske landene å opprettholde Bretton Woods-systemet, men disse flyteepisodene bidro til å undergrave systemet. Det ble nemlig mulig å spekulere i valuta. Investorer kjøpte store mengder tysk mark, fordi de forventet at regjeringen ville revaluere igjen.

I det hele tatt får den sterke vesteuropeiske økonomiske veksten etter krigen en stor del av skylden for Bretton Woods-kollapsen hos Gray og De Groot. Piketty framstiller dette som ren matematikk – midlertidig høy økonomisk vekst kan forekomme i land som befinner seg i en situasjon der de innhenter andre land.⁴⁷ Etterkrigstidens Vest-Tyskland og Japan er eksempler på dette, og som vi har sett var nettopp deres valutaer ettertraktede i tiden fram mot 1971. Selv om Pikettys tallmateriale er nyttig, er det – fra et politisk synspunkt – verdt å huske på den enorme økonomiske drahjelpen Vest-Europa mottok fra USA gjennom Marshall-planen. Dersom det stemmer at amerikanernes tap av økonomisk hegemoni var én av årsakene til Bretton Woods-kollapsen, er det ikke utenkelig at systemet hadde vart lenger dersom amerikanerne lot vesteuropeerne bruke litt mer tid på å bygge seg opp igjen etter krigen. Samtidig var gjenoppbyggingen av et sterkt Vest-Europa uunngåelig for amerikanske myndigheter i forbindelse med den kalde krigen og trusselen fra den sovjetiske østblokken.⁴⁸

På den andre siden er det til en viss grad uvesentlig om man velger å si at den amerikanske økonomien ble for svak, slik som James og Bordo, eller at den vesteuropeiske ble for sterk, som Gray og De Groot. Konsekvensen ble uansett at de amerikanske finansmyndighetene ikke lenger greide å veksle dollar i avtalt mengde gull. Slik sett bryter ikke den reviderte forklaringen på Bretton Woods-kollapsen nevneverdig med den tradisjonelle – det er mer riktig å si at den vektlegger en annen side av den samme fortellingen. Ifølge De Groot er det

45 De Groot 2019: 295

46 De Groot: 284

47 Piketty 2013: 129

48 Crockatt 1996: 71

mulig å undersøke denne internasjonale delen av historien om Bretton Woods, på grunn av tilgang til nye kilder.⁴⁹ Det kan imidlertid stilles spørsmålstegn ved i hvilken grad Gray og De Groot forståelse av systemkollapsen faktisk kan kalles internasjonal. De er først fremst opptatte av USA og Vest-Tyskland, og kun i mindre grad de øvrige landenes økonomiske forhold. Slik sett representerer den reviderte forklaringen en videreutvikling, heller enn et brudd, med den tradisjonelle.

2.3 Alternativ forklaring

Et syn på Bretton Woods-kollapsen som bryter med alle de ovenfornevnte finner vi i relativt ny forskning gjort av Matías Vernengo.⁵⁰ Han hevder at USA hadde muligheten til å øke dollar-etterspørselen og dermed opprettholde fastkurssystemet, gjennom en renteøkning. Samtidig kunne subsidierte lån til utvalgte innenlandske aktører ha bidratt til å senke arbeidsledigheten.⁵¹ Med andre ord var Nixon på ingen måte nødt til å avslutte fastkurssamarbeidet, men valgte å gjøre det likevel. Det var en bevisst og strategisk politisk beslutning som førte til Bretton Woods-kollapsen.⁵² Dette gjør at vi må revurdere hvorvidt det i det hele tatt medfører riktighet å kalle oppløsningen av fastkurssamarbeidet for en *kollaps*. På denne måten bryter Vernengo med all den ovenfornevnte forskningen, der det på tross av sprikende syn og forklaringer i det minste er konsensus om at det dreide seg om et unngåelig sammenbrudd, og ikke en kalkulert beslutning fra Nixons side.

Dersom Vernengos påstand stemmer blir det naturlig å spørre seg hva amerikanerne hadde å tjene på dette. Vernengo selv hevder at oppløsningen av systemet hadde en positiv økonomisk effekt for enkelte grupper innad i landet, men problemet er at han ikke spesifiserer *hvem* disse menneskene var: «The end of Bretton Woods was a political decision, fundamentally associated with lifting any financial restrictions on the mobility of capital, something that was seen favorably by American elites». Hvem som utgjorde denne «eliten» skriver han ikke noe videre om. I og med at det var fjerningen av kapitalkontrollen denne eliten tjente på, kan det kanskje antas at det i det minste dreide seg om mennesker som regelmessig flyttet store mengder kapital på tvers av landegrenser. Kapitalkontrollen skulle gi økt økonomisk stabilitet nasjonalt gjennom å gi land muligheten til å regulere kapitalstrømmer inn og ut av landet. Dette gjorde det naturligvis vanskeligere å flytte store verdier etter hvor det til enhver tid lønte seg å plassere dem. Oppløsningen av Bretton Woods og den medfølgende

49 De Groot 2019: 285

50 Vernengo 2021

51 Vernengo 2021: 536

52 Vernengo 2021: 531

kapitalkontrollen henger på denne måten sammen med en slags markedsorientert nyliberalisme. Dette skriver også Ola Innset om. Han peker på at systemets kollaps og den påfølgende avreguleringen av internasjonale kapitalstrømmer førte til en forskyvning av makt fra demokratisk valgte nasjonale organer, til profittsøkende markedskrefter.⁵³ Ifølge Vernengo gjorde oppløsningen av systemet at amerikanske finansmyndigheter stod friere til å føre den økonomiske politikken de selv ønsket. De var ikke lenger bundet av ansvaret som fulgte med dollarens rolle som ankervaluta.⁵⁴

Til sammen hadde oppløsningen av systemet, skriver Vernengo, en svært gunstig effekt på amerikansk økonomi: «The end of Bretton Woods was a policy decision that augmented the economic power of the United States».⁵⁵ Vernengo utfordrer altså påstanden om at USAs økonomiske hegemoni var avtakende på 1970-tallet. Han hevder at det aldri var dollarens faste verdi i gull som gjorde den til verdens mest sentrale valuta – det var amerikanernes overlegne militærmakt og evnen til å påvirke hele verden i den retningen de selv ønsket. Sammen med Sovjetunionens gradvise svekkelse og undergang fra 70-tallet og utover, førte Bretton Woods-kollapsen til en konsolidering av USAs dominerende internasjonale rolle.⁵⁶

Vernengos artikkel bidrar med noe helt nytt til forskningsdebatten rundt Bretton Woods-kollapsen, men i likhet med de ovenfornevnte synene er det enkelte sider ved hans forklaring som det kan stilles spørsmålstegn ved. For det første er det mulig å diskutere hvorvidt USA hadde greid å opprettholde fastkurs samarbeidet ganske enkelt ved å heve renten, slik Vernengo påstår. I de mer tradisjonelle synene på Bretton Woods fremkommer det som nevnt at systemet hvilte på den amerikanske økonomiens overlegenhet. Som vi har sett var ikke amerikanerne lenger like overlegne i 1971. Ifølge de øvrige forklaringene førte dette til inflasjonspress på dollaren og en etterspørsel etter gull som de til slutt ikke greide å møte. Systemet var følgelig nødt til å klappe sammen. Vernengos innvending her vil være at amerikanerne fremdeles hadde økonomisk hegemoni i 1971 og at de til en viss grad også har det idag, all den tid dollaren fortsatt innehar en helt spesiell status blant verdens valutaer. Likevel er det hevet over enhver tvil at den internasjonale økonomiske situasjonen virkelig var annerledes i 1971 enn i 1944. Tallene fra Piketty, og all den ovenfornevnte forskningen underbygger dette. Episodene med flytende vesteuropeiske valutakurser mellom 1967 og 1973 var en påfølgende konsekvens, og viser hvor ustabil systemet virkelig var.⁵⁷ I det hele

53 Innset 2020: 105-106

54 Vernengo 2021 531

55 Vernengo 2021: 532

56 Vernengo 2021: 537

57 De Groot 2021

tatt er det høyst usikkert at fastkurssamarbeidet hadde kunnet fortsette, uansett om medlemslandene hadde tviholdt på det eller ikke. Det kan se ut til at Vernengo forsetlig unngår å nevne den voldsomme utviklingen i vesteuropeisk etterkrigsøkonomi.

Uansett om amerikanerne hadde prøvd å opprettholde Bretton Woods-systemet eller ikke, kommer en ikke utenom at det hadde betydelige iboende feil og mangler. Dette kommer frem i de øvrige synene på kollapsen, og vektlegges spesielt i de mer tradisjonelle forklaringene. På dette punktet fremstår Vernengo i det hele tatt som noe selvmotsigende. Han hevder at amerikanerne hadde muligheten til å opprettholde fastkurssamarbeidet, samtidig som han anerkjenner at systemet ikke fungerte slik det skulle: «By the 1950s, however, it was quite clear that the Bretton Woods system did not operate according to as envisaged».⁵⁸ Hvordan Vernengo mener at samarbeidet kunne opprettholdes, på tross av at det ikke fungerte etter hensikten forblir uklart. Dersom det virkelig var slik at Bretton Woods-systemet ikke fungerte, noe de vesteuropeiske flyteepisodene kan tyde på, er det i stor grad uvesentlig hvorvidt amerikanerne så det som fordelaktig å avslutte samarbeidet eller ikke. På mange måter slår Vernengo inn en åpen dør – James, Bordo, Gray og De Groot vil sannsynligvis være enige i at det lønte seg for USA å oppløse fastkurssamarbeidet. Enten fordi de brukte for mye penger i Vietnam, den vesteuropeiske økonomien ble for sterk, eller at systemet var dårlig i seg selv. Sannsynligvis var det et samspill av ulike årsaker som gjorde samarbeidet vanskelig og ugunstig å opprettholde. Uenigheten mellom Vernengo og de øvrige ligger derfor heller i hvor presset Nixon var den 15. august 1971, altså om han var nødt til å avslutte systemet eller ikke. Episodene med flytende vesteuropeisk valuta, systemets rigiditet, de enorme utgiftene i forbindelse med Vietnamkrigen, den sterke veksten i vesteuropeisk økonomi – i tillegg til den nyliberalistiske politiske dreiningen og behovet for bedre flyt i de internasjonale kapitalstrømmene som Vernengo selv peker på – kan tyde på at systemet før eller senere var nødt til å oppløses.

58 Vernengo 2021: 530

3. Samtidens umiddelbare reaksjoner og forklaringer på systemets kollaps – fire aviser

Vi har nå sett på forskningslitteraturens forklaringer på hvorfor Bretton Woods-systemet kollapset. Her portretteres et vaklende og ustødig valutakurssamarbeid – en levning fra den andre verdenskrigen, grunnlagt på hensyn og omstendigheter som ikke var gjeldende 25 år senere. Formålet med denne studien er, som nevnt, å sammenlikne samtidens og ettertidens forklaringer på Bretton Woods-kollapsen. I det følgende skal vi derfor se nærmere på hvordan hendelsen – Nixon-sjokket, som det ble kalt – ble fremstilt i et knippe norske aviser de nærmeste dagene etter pressekonferansen 15. august 1971. Det er tre faktorer som vil bli vektlagt her – nemlig hvilke årsaker til Bretton Woods-kollapsen avisene trekker frem, hvilke potensielle konsekvenser de legger vekt på, og hvorvidt saken fremstilles med et positivt eller negativt fortegn. Avisenes fremstilling vil deretter stilles opp mot ettertidens forklaringer, for å kaste lys over hvordan forståelsen av Bretton Woods-kollapsen har endret seg over tid.

3.1VG

Mandag 16. august var det såkalte dollar-sjokket på forsiden, og opptok i tillegg én egen side midt i avisa. Her er overskriftene dramatiske – «Dollar-sjokk fra Nixon i natt», «Full forvirring» og «Børsene stenger» er noen av dem. Hovedartikkelen oppsummerer hendelsene: Amerikanerne slutter å veksle dollar i gull, Nixon innfører importavgift på 10%, og en pris- og lønnsstopp trer i kraft med umiddelbar virkning. Målet med tiltakene er å styrke den amerikanske økonomien.⁵⁹ Ytterligere dramatisk er artikkelen «Norge vil tape», som står litt lengre ned på siden. Her intervjues en tilsynelatende bekymret Kaare Petersen, som var direktør i Den norske Bankforening. Han forteller at devaluert dollar og amerikansk importavgift vil medføre store tap for norsk skipsfart. Videre vil det kunne få konsekvenser for eksporten, da våre varer vil bli mindre konkurransedyktige på det amerikanske markedet. I tillegg påpeker Petersen at Norges Bank har store dollarreserver, som nå etter alt å dømme vil bli betydelig mindre verdt. Inntrykket av at Bretton Woods-kollapsen er noe ekstraordinært og uforventet forsterkes av VGs gjengivelse av handelsminister Per Kleppes uttalelser: «Selv om dollaren en tid har vært utsatt for press, kom meldingen likevel overraskende». I det hele tatt formidlet VG en følelse av usikkerhet rundt den økonomiske situasjonen denne mandagen –

59 VG 1971b: 8

Nixons avgjørelse kom brått på, og de norske myndighetene var usikre på hvilke mottiltak de skulle iverksette.⁶⁰

Dagen etter la dollar-sjokket fortsatt beslag på store deler av avisa. En av de største artiklene er et intervju med Lars T. Platou, formann i Stortingets finanskommité. Her uttrykker han bekymring for norsk eksport, men påstår samtidig at Nixons avgjørelse ikke var uventet: «(...) Vanskene for USA har vært meget store i lang tid». Han er usikker på hva de fulle konsekvensene av Nixons nye politikk vil bli, men «(...) Det som er helt på det rene er at dollarens stilling er svekket».⁶¹ Selv om Platou uttrykker en viss bekymring, framstår situasjonen i det hele tatt mindre prekær i VG den 17. august enn den gjorde dagen før. Overskriften på forsiden er «Kronen står meget sterkt», og i lederen oppfordrer redaksjonen leserne til å ta dollar-sjokket med fatning. De negative økonomiske konsekvensene for oss her i Norge «(...) blir ikke større enn at vi kan tåle det».⁶² I spørsmålet om hvorvidt saken blir formidlet med positivt eller negativt fortegn, er det altså stor forskjell mellom de dramatiske overskriftene i mandagsutgaven, og den mer optimistiske vinklingen neste dag.

Spesielt interessant i denne studiens sammenheng er hvordan lederen oppsummerer årsakene til Nixon-sjokket. Her trekkes Japan frem som en av de viktigste syndebukkene: «Det er først og fremst Japans nådeløse eksportoffensiv på det relativt frie amerikanske marked som er den umiddelbare årsak til krisen». Videre peker lederforfatterne på to viktige faktorer bak amerikanernes pengeproblemer. Den første er Vietnamkrigen, den andre er den enorme økonomiske bistanden landet har gitt til de vestlige landene. Denne utenlandshjelpen har ført til en voldsom «økonomisk blomstring» i «land som nå mer enn andre har satt USA til veggs både på internasjonale markeder og det amerikanske hjemmemarked».⁶³ Med andre ord er det liten grunn til å kritisere USA, fordi de kun har gjort det de var nødt til i de gitte omstendigheter.

3.2 Dagbladet

Ved siden av Nationen, er Dagbladet den avisa i mitt kildemateriale som skriver minst om Bretton Woods-kollapsen. Det er også den eneste avisa som ikke tar opp dollar-sjokket på lederplass. I Dagbladet den 16. august er det én artikkel om hendelsen, i tillegg til forsiden. I

60 VG 1971c: 8

61 Ertresvåg 1971: 4

62 VG 1971a: 2

63 VG 1971a: 2

en oppsummering av hovedlinjene i situasjonen fremheves tapene for skipsfarten som den viktigste konsekvensen for Norge. Ifølge Dagbladet er hensikten bak Nixons beslutning «å redusere spekulantenenes press på dollaren og de stadig mindre gullreservene og stimulere innenriksøkonomien».⁶⁴ Dette ligner mye på det VG skrev, og forskjellen mellom de to ligger derfor heller i måten saken blir vinklet på. Der VG presenterer hendelsen som noe ekstraordinært og dramatisk, fremstiller ikke Dagbladet den som noe viktigere enn andre nyheter. Dette viser seg i at Dagbladet omtaler hendelsen som «dollar-tiltakene» og ikke «Nixon-sjokket». I tillegg kan deknningen av saken fremstå som noe sparsommelig rent kvantitativt, sammenliknet med VG.

Likevel er Nixons beslutning fremdeles forsidestoff dagen etter. I en kronikk legger journalist Trygve Moe fram sitt syn på årsakene bak krisen, og hva som kan bli veien videre. Han trekker frem én utløsende og én underliggende årsak bak Nixons tiltak. Ifølge ham er den umiddelbare årsaken rett og slett mangel på gull i Fort Knox. Dette har ført til et stort press på dollaren som den amerikanske økonomien ikke lenger greier å utholde. Videre hevder Moe at det er Vietnamkrigen som er roten til amerikanernes pengeproblemer – den har ført til en dramatisk tapping av landets realkapital. I dette ser det altså ut til å være et viktig skille mellom Dagbladet og VG. Sistnevnte fremhever først og fremst ytre faktorer, nærmere bestemt Japans voldsomme økonomiske vekst og eksport. At Dagbladet på sin side trekker frem gullmangel og Vietnamkrigen kan derimot tolkes som en vektlegging av indre faktorer. I en forlengelse av Moes synspunkt vil det altså være mulig å argumentere for at amerikanerne til syvende og sist har skyld i sine egne pengeproblemer.

På den andre siden hevder Moe også at politikere er maktesløse i møte med «en utvikling hvor harde pengepolitiske faktorer spiller hovedrollen». Det kan være nærliggende å forstå denne påstanden som et uttrykk for en slags liberalisme, og manglende tro på effekten av politisk styring. Likevel mener Moe at Nixons beslutning var nødvendig: «Hvis Nixon bare hadde latt det skure og fortsatt med den økonomiske politikken han hittil har drevet, ville det endt i rene ulykken, økonomisk og politisk». Selv om politikere er «maktesløse», er det paradoksalt nok amerikanernes egen politiske og militære beslutning om å føre krig i Vietnam som har ført til krisen, og det er politiske tiltak som må til for å redde situasjonen.⁶⁵ Én mulig tolkning av dette, er at Moe rett og slett er selvmotsigende. Samtidig gjenspeiler Moes påstander kompleksiteten i situasjonen, og dynamikken mellom politikk og markedskrefter. I

64 Dagbladet 1971a :19

65 Moe 1971: 6

både VG og Dagbladet pekes det flere ganger på usikkerheten rundt hvorvidt Nixons tiltak faktisk vil være virkningsfulle – og i tilfelle – hvilken virkning de vil ha. I sin noe motsetningsfylte kronikk setter Moe ord på denne usikkerheten.

3.3 Nationen

Mandag 16. august står det ingenting i Nationen om dollar-sjokket. Dagen etter er saken på forsiden, men med et annet fokus i overskriften enn hos de andre avisene – «Norges bank kan tape en halv milliard på dollarbeholdningen». En annen negativ konsekvens som trekkes frem er hvordan importavgiften vil ramme frossenfiskeeksport og aluminiumsindustrien.⁶⁶ Dette nevnes ikke i de øvrige avisene. I likhet med Moes kronikk i Dagbladet, fremstiller Nationens lederartikkel den amerikanske økonomiske situasjonen som svært alvorlig – den er preget av svak produksjonsvekst, arbeidsløshet, prisstigning og en betalingsbalanse til utlandet som er «dystre enn på lenge». I dette ligger også forklaringen på hvorfor Nixon var nødt til å oppløse fastkurssamarbeidet. Selv om den første delen av lederen – og avisa forøvrig – slik sett formidler en mollstemt oppfatning av Nixons beslutning, er situasjonen likevel «ikke uten lyspunkter». Ifølge redaksjonen kan en devaluering av dollaren føre til mer stabile forhold for internasjonal handel: «Rolige og solide valutaforhold er av grunnleggende betydning for den verdenshandel som vårt lands utadrettede økonomi er så sterkt avhengig av».⁶⁷ På denne måten legger Nationen vekt på en annen side ved Bretton Woods-kollapsen, enn de andre avisene – helt konkrete deler av norsk eksport, nærmere bestemt frossenfisk og aluminium, står i fokus. Konsekvensene for den norske skipsfarten og rederiene blir derimot ikke nevnt i det hele tatt.

I tillegg er det verdt å merke seg at Nationen er den eneste avisen som hevder at dollar-sjokket representerer en reell trussel mot det europeiske økonomiske samarbeidet: «EEC's eksistens som handelsgruppe trues av den flytende dollar». Nationen hevder at EEC er nødt til å få kontroll over valutasituasjonen: «(...) hvis ikke, vil den frie handel med industrivarer mellom de seks, som utgjør 50% av varebyttet, komme ut i det fullstendige kaos (...)».⁶⁸ Slik står Nationen i sterk kontrast til VG, som skriver om nødvendigheten av et tettere europeisk samarbeid i møte med dollar-sjokket.⁶⁹ Dagbladet nevner også utfordringene for EEC, men går ikke like langt som Nationen – selv om den flytende dollarkursen krever felles standpunkt

66 Nationen 1971c: 1

67 Nationen 1971a: 3

68 Nationen 1971b: 2

69 Ertresvåg 1971: 4

og tiltak, trues ikke samarbeidet i seg selv.⁷⁰ På mange måter sier dette noe om hvordan avisenes holdninger til andre viktige politiske spørsmål påvirket deres forståelse av Bretton Woods-kollapsen. Nationen, tilknyttet Senterpartiet, var naturligvis preget av en viss skepsis til det europeiske økonomiske samarbeidet.⁷¹ Rent konkret viser dette seg i hvilke konsekvenser av Nixons tiltak avisa vektlegger.

3.4 Aftenposten

Dekningen av Nixon-sjokket i Aftenposten er svært omfattende. En alvorspreget amerikansk president pryder forsiden av aftenutgaven den 16. august, under overskriften «Drastisk, økonomisk kriseplan fra Nixon». Selve redegjørelsen av presidentens tiltak ligner den i de øvrige avisene, men ellers skiller Aftenposten seg ut i måten saken formidles på. For det første trekkes det kommende presidentvalget frem som en viktig årsak bak Nixons drastiske tiltak. Et av de viktigste målene hans var å frata sine «demokratiske rivaler deres for tiden beste innenrikspolitiske argumenter» - nemlig at de nåværende myndighetene hadde utvist passivitet i møte med landets økonomiske utfordringer. I tillegg trekkes inflasjon fram som noe av grunnen til at USA ikke lenger kunne opprettholde det rådende valutakurssystemet.⁷² Av mulige konsekvenser for Norge pekes det på skipsfarten - rederiene vil lide store økonomiske tap dersom dollaren blir nedskrevet. Videre blir Norges banks dollarreserver nevnt også her, men ikke med samme tydelighet som i Nationen.⁷³

At Aftenposten har en annen vinkling på saken enn de andre avisene fremkommer også av selve overskriftene, samt innholdet i enkelte av artiklene. Mens VGs overskrifter var dramatiske og krisepregede, ser Aftenposten i større grad ut til å være positivt innstilt til de nye endringene. Artiklene “New York Times roser Nixons tiltak”, og “USAs tiltak tar sikte på å hindre økonomisk krise” kan sies å fremstille et bilde av en besluttsom og handlekraftig president, som nylig har tatt et nødvendig grep om økonomien. Det er ingen av kronikkene og lederne i de andre avisene som hevder at Nixons tiltak ikke var påtrengte, men det ligger en betydelig forskjell i synet på hvor presset Nixon var søndag 15. august. Som nevnt gir overskriftene i VG inntrykk av en krisepreget amerikansk økonomi, og en president som var helt nødt til å gjennomføre svært drastiske tiltak for å forhindre katastrofe. Aftenposten, på sin

70 Dagbladet 1971b: 18

71 Kjekstad 2008

72 Christiansen 1971: 1 og 10

73 Aftenposten 1971a: 14

side, fremstiller Nixons beslutning som kalkulert og strategisk – ikke bare for å styrke amerikansk økonomi, men også med det kommende valget i bakhodet.⁷⁴

I lederartikkelen, 17. august, er den politisk-ideologiske siden ved Nixons tiltak vektlagt mer enn i de øvrige avisene. Presidenten har tidligere ytret at «pris- og lønnsstopp ikke hører hjemme i et fritt næringsliv i fredstid. Nixon har derfor gjort en helomvending». Slike tiltak er artikkelforfatterne i utgangspunktet skeptiske til: «En slik kontroll angriper bare symptomene, og ikke de egentlige årsaker». Likevel er de nødvendige, gitt den amerikanske økonomiske situasjonens alvorlighetsgrad. Lederen hevder at også fastkursoppløsingen var nødvendig: «Med sitt nye økonomiske saneringsprogram har president Nixon vist at han har satt seg som mål å finne frem til et mer realistisk verdiforhold mellom dollaren og andre av verdens ledende valutaer». Dette vil skape en ny tillit til dollaren, som den internasjonale handelen er avhengig av.⁷⁵

3.5 Fire ulike synspunkt?

Som nevnt, er det tre spørsmål ved avisene som er spesielt viktige i denne studiens sammenheng. I spørsmålet om hvorvidt avisene hadde ulike syn på hvorfor fastkurssamarbeidet brøt sammen, er svaret i utgangspunktet *ja*. Innholdet i avisenes artikler, overskrifter, ledere og artikler tyder på det. Avisene peker på ulike årsaker til at fastkurssamarbeidet ikke lenger var mulig å opprettholde, og de påstår alle at deres syn er det riktige. VG peker på Japans voldsomme økonomiske utvikling og eksportvekst, Trygve Moe i Dagbladet fremhever Vietnamkrigen og minkende gullreserver, Nationen legger vekt på amerikanernes voksende arbeidsløshet, prisstigning og ugunstige betalingsbalanse, mens Aftenposten vektlegger det store inflasjonspresset på dollaren.

På den andre siden er det én tydelig fellesnevner ved alle disse årsakene – nemlig reduksjonen i USAs relative økonomiske styrke. Den ligger der som en grunnleggende faktor hos alle avisene. En mulig tolkning er derfor at avisene formidler ulike syn på hvorfor amerikanerne har tapt deler av sitt økonomiske hegemoni, og ikke forskjellige forklaringer på hvorfor fastkurssamarbeidet ble oppløst. Dersom dette stemmer, sier det en hel del om hva samtiden faktisk oppfattet som sjokkerende ved Nixon-sjokket – kanskje var det ikke tiltakene i seg selv som var overraskende, men svekkelsen av verdens desidert mektigste land. I tilfelle vil

74 Christiansen 1971: 10

75 Aftenposten 1971b: 2

det være naturlig å anta at oppløsningen av fastkurssamarbeidet framsto som tilsynelatende håndfast bevis på at USA ikke lenger besatt den samme suverene økonomiske posisjonen som før. At det er amerikanernes pengeproblemer, heller enn problemer med Bretton Woods-systemet i seg selv som fremheves i avisene, kan peke i denne retningen. Slik Vernengo understreker har amerikanerne idag fortsatt enorm økonomisk, militær og politisk internasjonal innflytelse. Dette var det imidlertid ikke mulig å forutse i 1971, og særlig ikke når den amerikanske økonomien ikke lenger greide å bære gullstandarden i det internasjonale valutasystemet.

De to andre spørsmålene som ble nevnt i innledningen, er hvilke potensielle konsekvenser avisene vektla, og følgelig hvorvidt vinklingen av saken var positiv eller negativ. Her er det to aviser som skiller seg ut. Aftenposten peker tydelig på de negative konsekvensene for den norske skipsfarten, men later ellers til å være vennligere stemt mot Nixon og hans tiltak enn de andre avisene. Nationen derimot skiller seg ut som den eneste avisa som fremhever konsekvensene for frossenfisk- og aluminiumseksport. En mulig årsak til dette ligger i deres rolle som distriktenes næringsavis. Dette viser seg også i at de unnlater å nevne konsekvensene for rederiene og skipsfarten. Disse var i større grad knyttet til de store byene. Ser vi bort i fra dette, er det likevel store likhetstrekk ved konsekvensene de fire avisene trekker frem. Selv om de på overflaten henger sammen med avisenes politiske tilknytning og de respektive målgruppens interesser, er alle konsekvensene på et dypere plan knyttet til devalueringen av dollaren på den ene siden, og Nixons nye importavgift på den andre. I den neste – og siste – delen av studien, vil jeg sammenlikne avisenes og den ovenfornevnte forskningslitteraturens forklaringer på Bretton Woods-systemets oppløsning.

4. Et diakront perspektiv

4.1 Avisene og forskningslitteraturen

Hovedvekten av avisenes forklaringer har mye til felles med den tradisjonelle forskningslitteraturen – i denne studien representert av Harold James og Michael Bordo. De fleste avisene og de nevnte historikerne peker på Vietnamkrigen, negativ betalingsbalanse, gullmangel og inflasjonspress. Dette er forklaringer som legger vekt på indre årsaker – altså utfordringer internt i USA. Det kan være flere grunner til likheten mellom de umiddelbare reaksjonene og den noe eldre forskningslitteraturen. Den relative nærheten i tid kan naturligvis være én av dem. Tekstene til James og Bordo kom ut i henholdsvis 1996 og 1993 – omtrent 25 år etter at Bretton Woods-systemet kollapset. Dette er på ingen måte et forsøk på å bagatelisere den politiske og økonomiske utviklingen som fant sted i løpet av disse årene. I denne studiens sammenheng er det likevel betydningsfullt at verken James og Bordo eller 1970-tallets journalister hadde tilgang til kildene som ligger til grunn for nyere forskning på hvorfor Bretton Woods-systemet kollapset.

Derfor er det oppsiktsvekkende at VGs lederartikkel i stor grad vektlegger de samme årsakene som Michael De Groot i sin forklaring av Bretton Woods-kollapsen. Begge peker nemlig på den store økonomiske veksten i de andre vestlige landene i tiden etter andre verdenskrig. En innvending er at der De Groot er mest opptatt av Vest-Europa, trekker VG frem Japans eksportvirksomhet. Likevel må dette kunne tolkes som forskjellige uttrykk for den samme utviklingen all den tid økonomisk vekst og økt eksport hører sammen. Både Japan og Vest-Europa mottok store mengder økonomisk hjelp fra USA, og «har satt USA til veggs både på internasjonale markeder og det amerikanske hjemmemarked». ⁷⁶ Forskningsartiklene gjør naturligvis rede for Bretton Woods-kollapsen med en faglig dybde og et detaljnivå vi ikke finner i VG, men sitatet over oppsummerer likevel nyere forklaringer på Bretton Woods-kollapsen. De har trukket den samme konklusjonen med nesten femti års mellomrom, og med helt forskjellige forutsetninger.

Mangelen på kilder kan derfor bare være én del av grunnen til at avisene har så mye til felles med den tradisjonelle måten å forklare Bretton Woods-kollapsen på. En annen og utfyllende side av saken ligger muligens i det tidlige 1970-tallets nyhetsbilde i seg selv. Innholdet i avisene tyder på at USAs økonomiske problemer og Vietnamkrigen var store begivenheter på

⁷⁶ VG 1971a: 2

den tiden. Slik sett er det ikke overraskende at Nixons tiltak ble satt i sammenheng med disse. Her ligger kanskje også noe av forklaringen på hvorfor avisene tilsynelatende er så uinteresserte i Bretton Woods-systemet i seg selv – begrepet «Bretton Woods-kollapsen» finnes kun i forskninglitteraturen i denne studiens kildemateriale. Svakheter ved valutakurssystemet fremstod sannsynligvis som mindre viktig i samtiden, enn det faktum at verdens mest overlegne økonomi viste svakhetstegn.

Selv om avisenes forklaringer først og fremst ligner den som kommer frem i forskningen til James og Bordo, er det også mulig å skimte visse likhetstrekk med Vernengos alternative forklaring. Dette er spesielt tydelig i Aftenposten, som går langt i å fremstille Nixon som strategisk og handlekraftig. Som vi har sett legges det også større vekt på de positive sidene ved Nixons beslutning her, enn i de øvrige avisene. Sakene om oppgang på New York-børsen, og hvor sårt tiltrengte og ønskede tiltakene var i USA, skiller seg slik sett både fra de øvrige avisene og den noe eldre forskningen på Bretton Woods-kollapsen.

Samtidig må det påpekes at mens Vernengo hevder at Nixon oppløste valutakurssamarbeidet for å konsolidere dollarens posisjon som verdensvaluta, legger Aftenposten større vekt på det kommende valget. Ifølge avisa representerer Nixons tiltak en drastisk endring i politisk kurs, og er i så måte viktige for å styrke presidentens sjanse til å bli gjenvalgt. Det er altså en viss forskjell i hva Vernengo og Aftenposten antar var målet med Nixons beslutning, selv om begge fremstiller den som bevisst og strategisk. Ifølge Aftenposten hadde oppløsningen av Bretton Woods-systemet gunstige konsekvenser ikke bare for amerikansk økonomi, men også for Nixon selv.

Uansett er det verdt å spørre seg hva likhetene mellom Aftenpostens artikler og Vernengos forskning skyldes. Som studien allerede har påpekt, bygger Vernengos argumentasjon til en viss grad på det faktum at dollaren fremdeles er en helt sentral valuta i dag. Dette kunne Aftenpostens journalister strengt tatt ikke vite noe om i 1971. Det må derfor være noe annet som forårsaket Aftenpostens vinkling av saken. Her er det fristende å peke på sammenhengen mellom Nixon som republikansk president og Aftenpostens rolle som konservativ avis. Dette forklarer ikke hvorfor Aftenposten ser ut til å forstå handlingen som bevisst og strategisk - et lignende syn finner vi også hos Ola Innset, som selv hevder å stå på venstresiden av det

politiske spekteret.⁷⁷ Likevel kan dette være noe av grunnen til at Aftenposten har en mer positiv innstilling til Nixon og hans tiltak enn de øvrige avisene.

4.2 Ulike forutsetninger

I en sammenlikning av forskjellene og likhetene mellom samtidens og ettertidens forklaringer på Bretton Woods-kollapsen, er det verdt å minne seg på de ulike forutsetningene journalistene i avisene og historikerne bak sekundærlitteraturen har hatt. Dette er, i en litt mer presis formulering, et spørsmål om hvilken informasjon de ulike forfatterne har hatt tilgang til, og følgelig hva forklaringene har tatt utgangspunkt i. Avisene min analyse tar for seg, kom ut kun én og to dager etter Nixons pressekonferanse. Dermed hadde de bare den foregående utviklingen i internasjonal økonomi og politikk å ta utgangspunkt i når de skulle forklare oppløsningen av valutakurssamarbeidet. For journalistene og de politiske kommentatorene som satt ved arbeidspultene sine den 16. august 1971, må det derfor ha vært helt naturlig å forstå dollar-sjokket som en kulminasjon av amerikanernes langvarige økonomiske utfordringer.

I ettertid ser vi at USA fremdeles er en dominerende verdensmakt, både politisk, økonomisk og militært. Dette åpner for forklaringer av typen Matías Vernengo representerer, der Bretton Woods-kollapsen forstås som en strategisk beslutning for å konsolidere dollarens hegemoni. Hvorvidt oppløsningen av valutakurssamarbeidet faktisk kom til å få positive konsekvenser for amerikansk økonomi eller ikke, kunne avisene ikke vite noe sikkert om. Følgelig er det ingen av avisene som fremstiller Nixons tiltak som noe ensidig positivt, verken for amerikansk eller internasjonal økonomi. Avisene hadde heller ikke tilgang til de kildene som ligger til grunn for Michael De Groot's nyere forklaring. Som vi så over, betyr dette likevel ikke at det ikke finnes visse likhetstrekk ved avisene og forskningslitteraturens forklaringer.

Videre er det enkelte trekk ved avisenes artikler som tyder på at journalistene formidlet og gjorde rede for oppløsningen av valutakurssamarbeidet på et tidspunkt der de fremdeles forsøkte å forstå hendelsen selv. Som jeg allerede har vært inne på, er det først og fremst en stor usikkerhet som formidles i avisene de første dagene etter Nixons pressekonferanse. Hvordan VG skriver om Nixons tiltak og den nye internasjonale økonomiske situasjonen underbygger også dette. Mandag 16. august er vinklingen svært dramatisk og krisepreget, dagen etter er fremstillingen noe mer nøktern og balansert. Denne interne forskjellen i VGs

77 Innset 2020: 20-21

dekning kan selvfølgelig være tilfeldig, men den kan også tolkes som et uttrykk for at artikkelforfatterne hadde mer informasjon og oversikt over situasjonen på tirsdagen.

Det må også understrekes at avisene hadde kommersielle hensyn å ta, i sin formidling av Nixon-sjokket. Journalistene var til syvende og sist nødt til å skrive noe som gjorde at folk ønsket å kjøpe avisa. Det er nærliggende å tro at overskriften «Dollar-sjokk fra Nixon i natt» vekket større oppsikt hos den jevne avis-leser, enn «Valutakurssystem oppløst». Samtidig var det ikke nok at overskriftene var dramatiske i seg selv – artiklene måtte gi gjenklang hos avisenes respektive målgrupper, som i tur hang sammen med deres politiske tilknytning. Som vi har sett var Bretton Woods-kollapsen en omfattende sak. Hvilke av sidene ved hendelsen journalistene valgte å vektlegge hang altså trolig sammen med hva de antok at deres lesere var opptatte av. For Nationen var det distriktsnæringer – frossenfisk og landbruk – for Aftenposten var det redervirksomhet og skipsfart.

4.3 Hvordan forklaringene har utviklet seg over tid

Forklaringene på Bretton Woods-kollapsen vi har sett på i denne studien, har publiseringsdatoer som strekker seg fra dagene rett etter Nixons pressekonferanse i 1971, via 1990-tallet og frem til idag. Undersøker vi alle kildene i kronologisk rekkefølge, kan vi se en tydelig utvikling i måten Bretton Woods-kollapsen har blitt forklart på. Det ser nemlig ut til at forklaringene over tid har gått fra å vektlegge *indre* årsaker – USAs egne økonomiske problemer – via fremheving av systemets feil, til en vektlegging av *ytre* årsaker. En måte å forstå denne utviklingen på, er at den henger sammen med den øvrige historiske utviklingen som har funnet sted i løpet av de femti årene som har gått siden 1971. Med andre ord er det svært tenkelig at de ulike forklaringene i mitt kildemateriale er påvirket av hva som har vært viktige spørsmål i tiden de har blitt til i.

Denne studien har allerede pekt på hvordan avisene fremhevet Vietnamkrigen og de økonomiske utfordringene i USA – sannsynligvis fordi dette var viktige saker på den tiden. Etter Bretton Woods-kollapsen knyttet flere vesteuropeiske valutaer seg til den tyske marken (DM). Da Berlinmuren falt og Tyskland ble gjenforent, ble markens rolle som trygg ankervaluta truet av oppstyret som fulgte.⁷⁸ James og Bordos vektlegging av Bretton Woods-systemets feil kan derfor tolkes som et uttrykk for det tidlige 1990-tallets søken etter en måte

78 Colignon 2007: 51-54

å stabilisere valutakursene på. De nyere forklaringene ser derimot ut til å være preget av tilgjengeliggjøringen av arkivmateriale som har funnet sted de senere årene.

At de ulike forklaringene er påvirket av tiden de har blitt til i kan altså forklare forskjellene mellom dem. Et spørsmål som reiser seg er derfor om det også kan forklare likhetene: At overvekten av forklaringene på et grunnleggende nivå er knyttet til den amerikanske økonomiens relative svekkelse. Mer presist er dette et spørsmål om hvorvidt vi er like opptatte av USAs maktposisjon idag, som for femti år siden. Her er det sannsynligvis mer enn ett riktig svar, men Vernengos artikkel – den nyeste i mitt kildemateriale – kan tyde på at temaet i det minste fremdeles er relevant. Han knytter sin diskusjon om Bretton Woods-kollapsens konsekvenser sammen med en pågående debatt rundt hvorvidt USA er i ferd med å tape internasjonal makt og innflytelse til fordel for Kina.⁷⁹ Dette gjør han på tross av at han avviser at amerikanerne tapte sin økonomiske overlegenhet i tiden før 1971.

Denne studien har pekt på flere grunner til at de ulike historikerne og avisene har forklart Bretton Woods-kollapsen slik de har gjort. Mye tyder på at verken fellestrekkene eller forskjellene ved de ulike forklaringene på Bretton Woods-kollapsen er tilfeldige. I stedet illustrerer de tydelig hvordan historikere tolker fortiden i lys av sin egen samtid. Etter alt å dømme gjelder dette også journalister som forsøker å tolke gårsdagen. Selv om vi etterstreber å forklare hendelser og fenomen på en så balansert og objektiv måte som mulig, er det ikke til å komme utenom at vi ser fortiden gjennom samtidens briller.

79 Vernengo 2021: 543-544

5. Konklusjon

Formålet med denne studien vært å undersøke hvordan Bretton Woods-kollapsen har blitt fremstilt og forklart i norske aviser og internasjonal forskningslitteratur, fra 1971 og frem til idag. Studien har drøftet ulike syn på hendelsen, og forsøkt å si noe om *hvorfor* de skiller seg fra hverandre på enkelte områder og likner hverandre på andre. Gjennom sammenlikning av forklaringer fra både samtidige og historiefaglige kilder, har studien vist hvordan den samme hendelsen har blitt oppfattet ulikt over tid. På denne måten har analysen ikke bare handlet om internasjonal økonomi og politikk. Den har på et dypere plan også pekt på det faktum at historien vil omskrives over tid.

I analysen av avisene kom det frem to forhold som er spesielt betydningsfulle i sammenheng med studiens problemstilling. For det første ser vektleggingen av ulike konsekvenser av Nixons-beslutning ut til å henge sammen med avisenes politiske tilhørighet og hva deres respektive målgrupper kan ha vært opptatte av. Nationen fokuserer på tapene for frossenfiskeeksporten og aluminiumsindustrien. De øvrige avisene, spesielt Aftenposten, trekker frem konsekvensene for den norske skipsfarten og rederiene.

For det andre har avisenes måte å forklare hendelsen på mye til felles med den eldre forskningslitteraturen. Denne legger vekt på utfordringene i amerikansk økonomi – mot slutten av 1960-tallet ble den amerikanske økonomien svekket som følge av kamp mot arbeidsledighet hjemme og kommunisme i utlandet. I tillegg var Bretton Woods-systemet på ingen måte uten feil, og selve gullinnvekslingen varte i mindre enn ti år. Denne forklaringen ser imidlertid ut til å overse de vesteuropeiske landenes rolle i fastkursoppløsningen. Vest-Tyskland og Storbritannia lot valutaene sine flyte fritt i perioder, og truet på denne måten en verdensorden de i utgangspunktet ønsket å opprettholde. Dette er en side av saken som også blir tatt opp i VGs lederartikkel, noe som er bemerkelsesverdig fordi de ikke hadde tilgang til kildene som ligger til grunn for denne reviderte forklaringen.

At systemet på ett eller annet tidspunkt var nødt til å kollapse er et premiss som ligger til grunn for både det tradisjonelle og reviderte synet på Bretton Woods-kollapsen. Dette utfordres i en tredje og alternativ forklaring. Her argumenteres det for at president Nixon valgte å avslutte fastkurssamarbeidet for å sikre amerikanske interesser. Elementer av denne forklaringen finner vi igjen hos Aftenposten, som også peker på den strategiske siden ved

Nixons beslutning. Forklaringen kan imidlertid kritiseres for å underdrive alvorlighetsgraden i USAs valutaproblemer, og den voldsomme veksten i vesteuropeisk økonomi.

I tillegg til å utfordre enkelte sider ved forskningslitteraturen, har denne studien argumentert for en slags middelvei. Et fastkurssystem lønte seg for amerikanerne gitt den posisjonen de befant seg i etter andre verdenskrig. Dette betyr imidlertid ikke at Bretton Woods-systemet var ment for å vare evig. Valutakursjusteringene, systemets rigiditet i møte med veksten i vesteuropeisk økonomi, behovet for bedre flyt i de internasjonale kapitalstrømmene og USAs enorme utgifter i forbindelse med Vietnamkrigen gjorde det overveiende sannsynlig at fastkurssamarbeidet på ett eller annet tidspunkt var nødt til å oppløses. 15. august 1971 nådde de amerikanske myndighetene grensen for hvor langt de var villige til å strekke seg for å opprettholde et system som ikke lenger tjente landets interesser.

Samlet sett vil denne studien konkludere med at utviklingen i forklaringene går fra en vektlegging av indre til ytre årsaker – fra fokus på USAs egne økonomiske problemer til Vest-Europas rolle. Videre henger forklaringene tett sammen med andre sentrale hendelser i kildenes samtid. Dette forklarer forskjellene mellom dem – vektleggingen av Vietnamkrigen på 1970-tallet, fastkurssystemets feil på 1990-tallet, og det internasjonale diplomatiske perspektivet i nyere tid. Det kan også forklare hvorfor alle fremhever den relative svekkelsen av amerikanernes økonomiske hegemoni, fordi USAs rolle som verdens mektigste land fremdeles er et aktuelt tema.

6. Litteratur

Sekundærlitteratur

- Bastiensen, H. G. & Dahl, H. F. (2019). *Norsk mediehistorie* (3. utg.). Universitetsforlaget.
- Bordo, M. (1993). The Bretton Woods International Monetary System: A Historical Overview. I M. Bordo & B. Eichengreen (red.), *A Retrospective on the Bretton Woods System: Lessons for International Monetary Reform* (3-98). The University of Chicago Press.
- Broadberry, S. & Howlett, P. (1998). The United Kingdom: 'Victory at all costs'. I M. Harrison, *The Economics of World War II: Six Great Powers in International Comparison* (43-80). Cambridge University Press.
- Chowdhury, A. & Žuk, P. (2018). From Crisis to Crisis: Capitalism, Chaos and Constant Unpredictability. *The Economic and Labour Relations Review* 29(4), 375-393.
<https://doi.org/10.1177%2F1035304618811263>
- Crockatt, R. (1996). *Fifty Years War: The United States and the Soviet Union in World Politics, 1941-1991*. Routledge.
- Colignon, S. (2002). *Monetary stability in Europe*. Routledge.
- Dooley, M. & Garber, P. (2005). Is It 1958 or 1968? Three Notes on the Longevity of the Revived Bretton Woods System. *Brookings Papers on Economic Activity* 35(1), 147-187. <https://www.jstor.org/stable/3805085>
- van Dormael, A. (1978). *Bretton Woods: Birth of a Monetary System*. Macmillan.
- Garber, P. M. (1993). The Collapse of the Bretton Woods Fixed Exchange Rate System. I M. Bordo & B. Eichengreen (red.), *A Retrospective on the Bretton Woods System: Lessons for International Monetary Reform* (461-495). The University of Chicago Press.
- Gray, W. G. (2007). Floating the system: Germany, the United States, and the breakdown of Bretton Woods, 1969-1973. *Diplomatic History* 31(2). 295-323.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-7709.2007.00603.x>
- de Groot, M. (2019). Western Europe and the collapse of Bretton Woods. *International Journal* 74(2). 282-300. <https://doi.org/10.1177%2F0020702019852698>
- Hoover, K. D. (2019). Keynes and Economics. *History of Political Economics* 51(1). 83-88.
<https://web.s.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=abdd0e7f-689f-419d-b901-6862304c8e60%40redis>
- Innset, O. (2020). *Markedsvendingen: Nyliberalismens historie i Norge*. Fagbokforlaget.

- James, H. (1996). *International Monetary Cooperation Since Bretton Woods*. Oxford University Press.
- Kjekstad, E. (Desember 2008). Nationen: Redaktør Erling Kjekstads beretning om avisa som har tjent Bygde-Norge i 90 år. *Nationen*.
- Lie, E. (2021). *Norsk økonomisk politikk etter 1905*. Universitetsforlaget.
- Lie, E. (2019). Losing Autonomy – The Norwegian central bank during the Second World War. *The Economic History Review* 72(4). 1363-1383.
<https://doi.org/10.1111/ehr.12816>
- Marazzi, C. (2015). Money and Financial Capital. *Theory, Culture & Society* 32(7). 39-50.
<https://doi.org/10.1177%2F02632764155598213>
- Melve, L. (2018). Å arbeide komparativt. I L. Melve & T. Ryymin (red.), *Historikerens arbeidsmåter* (70-91). Universitetsforlaget.
- Modigliani, F. & Askari, H. (1998). Twenty five years of floating: some observations. *International Journal of Forecasting* 14(2). 161-170. [https://doi.org/10.1016/S0169-2070\(98\)00024-7](https://doi.org/10.1016/S0169-2070(98)00024-7)
- Moene, K. (2013). Forord. I T. Piketty, *Kapitalen i det 21. århundre*. Cappelen Damm.
- Piketty, T. (2013). *Kapitalen i det 21. århundre*. Cappelen Damm.
- Vernengo (2021). The consolidation of dollar hegemony after the collapse of Bretton Woods: Bringing Power Back in. *Review of political economy* 33(4). 529-551.
<https://doi.org/10.1080/09538259.2021.1950966>
- Qvigstad, J. F. & Skjæveland, A. (1994). Valutakursregimer – historiske erfaringer og framtidige utfordringer. I K. Storvik, J. F. Qvigstad & S. A. Berg (red.), *Stabilitet og langsiktighet: Festskrift til Hermod Skånland* (235-271). Aschehoug.
- Reinertsen, M. B. (2017). *Reisen til Bretton Woods*. Cappelen Damm.
- Språkrådet & Universitetet i Bergen (2022). Internasjonal. I *Bokmålsordboka*. Hentet 23. mars 2022 fra <https://ordbøkene.no/bm,nn/search?q=internasjonal&scope=ei>
- Steil, B. (2013). *The Battle of Bretton Woods: John Maynard Keynes, Harry Dexter White, and the Making of a New World Order*. Princeton University Press.

Primærkilder

VG

- Ertresvåg, P. A. (1971, 17. august). Lars Platou: Werner-planen aktualisert! *VG*, s. 4.
- VG. (1971a, 17. august). Dollaren og vi.
- VG. (1971b, 16. august). Dollar-sjokk fra Nixon i natt.
- VG. (1971c, 16. august). Norge vil tape.

Dagbladet

Dagbladet. (1971a, 16. august). Kriseprogram for dollaren.

Dagbladet. (1971b, 17. august). Møter om dollaren i dag.

Moe, T. (1971, 17. august). Nixons dollar-bombe. *Dagbladet*, s. 6.

Nationen

Nationen. (1971a, 17. august). Dollar-sjokket.

Nationen. (1971b, 17. august). EEC's eksistens som handelsgruppe trues av den flytende dollar.

Nationen. (1971c, 17. august). Norge kan tape en halv milliard på dollarbeholdningen.

Aftenposten

Christiansen, P. A. (1971, 16. august). Dollaren er faktisk devaluert: Drastisk økonomisk kriseplan fra Nixon. *Aftenposten, aftenutgave*, s. 1 og 10.

Aftenposten, aftenutgave. (1971a, 16. august). K. Petersen: Dollar faktisk nedskrevet med 10 prosent.

Aftenposten, morgenutgave. (1971b, 17. august). Nixon griper inn.

